

MURAT BELGE • **Militarist Modernleşme**

İletişim Yayınları 1679 • Murat Belge Toplu Eserleri 15

ISBN-13: 978-975-05-0973-5

© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2011, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DİZİ KAPAK TASARIMI Suat Aysu

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Bad Harzburg'ta NSDAP gençlik gruplarının
Hitler'i selamlaması

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Ayten Koçal

DİZİN Cem Tüzün

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MURAT BELGE

Militarist Modernleşme

Almanya, Japonya ve Türkiye

MURAT BELGE 1943'te doğdu. I.Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 12 Mart döneminde iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra 1974'te üniversiteye döndü. 1981'de doçentken istifa etti. *Halkın Dostları*, *Birikim*, *Yeni Dergi*, *Yeni Gündem*, *Milliyet Sanat*, *Papirüs* dergilerinde ve *Cumhuriyet*, *Demokrat*, *Milliyet*, *Radikal* gazetelerinde yazdı. 1983'te İletişim Yayınları'nı kurdu. 1997'de profesör olan Murat Belge, Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve *Tarafa* yazıyor. Kitapları: *Tarihten Güncelliğe* (Alan, 1983; İletişim, 1997), *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek* (Birikim, 1989), *Marksist Estetik* (BFS, 1989; Birikim, 1997), *The Blue Cruise* (Boyut, 1991), *Türkiye Dünyanın Neresinde* (Birikim, 1992), *12 Yıl Sonra 12 Eylül* (Birikim, 1992), *İstanbul Gezi Rehberi* (Tarih Vakfı, 1993; İletişim, 2007), *Boğaziçi'nde Yalılar ve İnsanlar* (İletişim, 1997), *Edebiyat Üstüne Yazılar* (YKY, 1994; İletişim, 1998), *Tarih Boyunca Yemek Kültürü* (İletişim, 2001), *Başka Kentler, Başka Denizler 1* (İletişim, 2002), *Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?* (Birikim, 2003), *Osmanlı: Kurumlar ve Kültür* (Bilgi Üniversitesi, 2006), *Başka Kentler, Başka Denizler 2* (İletişim, 2007), *Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni* (İletişim, 2008), *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (İletişim, 2009), *Başka Kentler, Başka Denizler 3* (İletişim, 2011). Yazar ayrıca William Faulkner, Charles Dickens, James Joyce ve John Berger'dan çeviriler yapmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
İLK ULUS-DEVLETLER	27
Britanya	27
Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşumu	50
Bağımsızlık Savaşı ve anayasa hareketi	50
Anayurtla çelişkiler ve savaş	54
Anayasa	56
İç savaş	61
Fransa	64
Terör dönemi	70
Devrimden sonra Fransa	72
Tamamlanamamış devrim	75
Napoléon	85
Demokratik devrimler ve ordular	86
ULUS-DEVLETLERDEN DOĞAN BAZI YENİLİKLER:	
İDEOLOJİK VE KURUMSAL MİLLİYETÇİLİK	99
Sanayileşme ve milliyetçilik	105
İletişim: Ortak dil	108
"Millî"nin oluşumu	113
Evrensel'den Millî'ye	117
Fransız Devrimi'nin milliyetçi mitolojiye katkıları	120

BATI DÜNYASINDA ASKERLİĞİN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ	125
Roma'da askerlik	126
Ortaçağ ve “şövalye”	128
Ücretli askerler dönemi	130
Fransız Devrimi ve 19. yüzyıl (Napoléon).....	132
<i>Subay eğitimi</i>	135
<i>Kurmayın oluşumu</i>	137
Birinci Dünya Savaşı	141
Bugün	144
MİLİTARİZM	147
Çeşitli ideolojiler arasında militarizm	154
Sosyal Darwinizm	162
Ulus kurma ve militarizm	164
Yöneten ordular	167
Apolitik ordu?	170
Ordu ve teknoloji	173
Askerî-sivil örgütlenme	174
ALMANYA	177
Tarihçe	177
<i>Uzak tarih</i>	178
<i>Orta yakın tarih</i>	182
<i>Devrim ve Napoléon: Yakın tarih</i>	187
<i>1848'e doğru</i>	195
<i>1848'in sonuçları</i>	203
<i>Ve Bismarck sahneye çıkar</i>	213
<i>Alman Birliği'nden sonra Bismarck</i>	224
<i>II. Wilhelm'in Almanya'sı</i>	232
<i>Savaş arifesinde</i>	236
<i>Savaş ve suç</i>	241
<i>Weimar dönemi</i>	247
<i>Nazizm, savaş ve sonrası</i>	257
Almanya'da ideolojinin militarizasyonu.....	261
<i>Organik gelişme/Müdahale edilmiş gelişme</i>	263
<i>Norbert Elias'a göre Alman militarizmi</i>	267
<i>Maçizm ve militarizm</i>	269
<i>Disiplinli toplum</i>	272

Tarihin gösterdiği...	274
"Tek adam" kültürü	275
19. yüzyıl başında Prusya ve Alman militarizmi	279
Ludwig Jahn	280
Ernst Arndt	282
Gottlieb Fichte	284
Almanya'nın kuruluşuna kadar milliyetçilik ve militarizm	289
Eritme potası olarak ordu	293
1871-1918 arasında Alman milliyetçiliği ve militarizm	296
Askerî ayrıcalıklar	304
Sınıflar ve askerlik	308
Asker olmanın sevinci	311
Devlet kurumları arasında ordu	314
İTALYA	323
Rönesans	325
Rönesans'tan Risorgimento'ya	327
Norman Krallığı	328
Fransız Devrimi'nin etkileri	329
Savoie'nin rolü	332
Milliyetçi önderler	334
Cavour'un politikaları	340
İtalya ve papalık	343
Risorgimento, Mezzogiorno, Transformismo	345
İtalya ve askerî imparatorluk	350
Birinci Dünya Savaşı	356
İki savaş arası ve faşizm	358
İtalyan faşizmi ve Alman nazizmi	363
Faşizmden bu yana	368
JAPONYA	371
Tarihçe	371
Coğrafya	371
"Karanlık" çağlar	373
"Şogun" kurumu	375
Tokugava'ya doğru	378
İzolasyondan çıkmak ne demek?	384
Birinci Dünya Savaşı arifesinde Japonya	401
Dünya Savaşı	404

<i>İki savaş arası</i>	409
<i>Savaş</i>	416
Japon ideolojisi ve militarizasyonu	427
<i>Dinî ideoloji</i>	429
<i>Askerî sınıf ve değerleri</i>	437
<i>Modernizasyon – modern ordu</i>	443
<i>Ordunun iktidarı ele geçirmesi</i>	448
<i>Japon militarizminin ana çizgileri</i>	452
HİNDİSTAN	479
<i>Uzun tarih</i>	480
<i>Kültürel nirengi noktaları</i>	484
<i>Siyasî çalkantılar</i>	487
<i>İS 500'den itibaren</i>	488
<i>Epikler ve mitler</i>	492
<i>Mugal İmparatorluğu: Babür vb.</i>	495
<i>Hindistan'da Avrupalılar</i>	498
<i>1857 öncesinde toplumsal yapı</i>	502
<i>1857 ayaklanması</i>	507
<i>1857-1947: 90 Yoğun yıl</i>	510
<i>Bağımsız Hindistan</i>	523
<i>Gandhi</i>	524
<i>Gandhi'den sonra</i>	527
<i>Hindu milliyetçiliği</i>	530
<i>Bitirirken, gene Gandhi</i>	536
TÜRKİYE	539
<i>Tarihçe</i>	539
<i>"Uzun vade": "Doksan Üç"ten 1908'e</i>	539
<i>Orta vade: 1908-1950</i>	569
<i>Kısa vade: 1950'den bugüne (çok partili parlamenter rejim)</i>	617
<i>Türkiye'de ideolojinin militarizasyonu</i>	660
<i>Militarist milliyetçilik</i>	663
<i>Güdümlü edebiyat</i>	670
<i>Cumhuriyet'e geçiş</i>	673
<i>Aile</i>	675
<i>Kadınlar</i>	677
<i>Eğitim</i>	682
<i>Spor, jimnastik vb.</i>	691

<i>İzcilik</i>	694
<i>Topyekûn savaş</i>	695
<i>Beşinci kol / iç düşman</i>	700
<i>Düşmanlar</i>	703
<i>Azınlıklar</i>	706
<i>Dostlar</i>	712
<i>Pozitivizm / sosyal Darwinizm</i>	720
<i>“Şehadet” ideolojisi ve yüceltmesi</i>	726
<i>Disiplin</i>	729
<i>Orduya tapınma</i>	730
<i>Edebiyat / sanat</i>	736
<i>Gündelik hayat</i>	740
<i>Militarizmin kurumsal dayanakları</i>	742
YUNANİSTAN	755
<i>Yunanistan’da tarih</i>	756
<i>Direnişin farklı ve dağınık öğeleri</i>	760
<i>Direnişin sınıfsal karakteri</i>	763
<i>Bağımsız Yunanistan ve Megali İdea</i>	768
<i>Yunanistan’da askerlik</i>	776
<i>Helenistik ikilemler</i>	780
SONSÖZ	783
KAYNAKÇA	801
DİZİN	815

ÖNSÖZ

Bu kitap, benim açımdan, yazılması gecikmiş bir kitap oldu. Epey eskilerden beri, oldukça kaba ve genel çizgilerle, buna benzer bir şey yazmayı düşünmüştümdür. Yetmişlerin başında, henüz oldukça genç bir “Edebiyat Fakültesi” asistanyken, hattâ edebiyat konusunda yazmayı düşündüklerimden de önce, Türkiye tarihini anlamak ve değerlendirmek üzere bir, belki birkaç kitap yazmayı tasarlıyordum. Üniversitede alanım *İngiliz* edebiyatıydı ama o alanda bir şeyler yazmayı hiç düşünmedim. Edebiyat ve sanatı toplum ve tarihle tamamen iç içe geçen alanlar olarak gördüğüm için, tarih üstüne yazmak benim açımdan edebiyattan uzaklaşmak değil, tersine, edebiyata bakışı tamamlayan bir şeydi. Hele Türkiye gibi tarihin kendisiyle “tarihçilik” pratiğinin birbirine karşıt biçimde yürüdüğü bir toplumda bir edebiyat tarihçisi veya eleştirmenin ulusal tarihe bakması bir zorunluluk oluyordu.

12 Mart döneminde iki yılını hapisshane geçirdim. Hapishane pek çok insan için büyük okuma ve düşünme imkânları açan bir yerdir, “yer”den öte, bir hayat biçimidir. Bunları söylerken, kimseye salık vermiyorum, hapse girmeyi. Ama, eskaza başınıza gelirse, başa gelen tatsızlıktan bu şekilde yararlanabilirsiniz, demek istiyorum. Benim için böyle oldu.

Hapisteyken okuduğum kitaplardan biri, Barrington Moore’un *Social Origins of Dictatorship and Democracy* (Diktatörlüğün ve

Demokrasinin Toplumsal Kökenleri) adlı kitabıdır. İlk Amerika'da, 1966'da yayımlanmış; ben ancak 1973'te haberdar olup okuyabildim; okuyunca da çok etkilendim. Barrington Moore bu kitabın birinci bölümünde burada benim de yaptığım gibi Batı dünyasının üç "demokrasi" örneğini, İngiltere'de 17. yüzyılın İç Savaşı sonrasında kapitalistleşmeyi, 1789 Büyük Fransız Devrimi'ni ve Amerikan kapitalist devrimini anlatır. Bu üçüncü bölümde benden farklı olarak Bağımsızlık Savaşı'ndan çok Amerikan İç Savaşı üstünde durur.

İkinci kısımda Asya'daki örneklerle geçer, üç büyük Asya toplumunda, Çin'de, Japonya'da ve Hindistan'da modernleşme süreçlerini inceler. İlginç bir şekilde bu üç örnek aynı zamanda komünist, faşist ve liberal-demokratik "kalkınma/modernleşme" yöntemlerinin birer "Asyaî" örneğidir. Üçüncü kısımda bu üç *rejim* üstüne daha kısa bölümler yer alır.

Barrington Moore "diktatörlük" ya da "demokrasi"yi toprakta feodal mülkiyetin varlığına bağlar. Ele aldığı örneklerde, Amerika dışında, hep bir feodal başlangıç vardır (feodalizmin biçimleri belirli ölçülerde değişiklik gösterse de). Ama bunların bazılarında, örneğin Birinci Kitap'ta ele aldığı Batı toplumlarında, feodal sınıfla boy ölçüşebilecek bir güce erişen ve sonunda, daha yoksul sınıfların da desteğini arkasına alarak feodalizmi yıkan bir orta sınıf doğabilmiştir. Bu *orta sınıfın* bu mücadeleyi kazandığı toplumlar da demokrasi yerleşir.

Gene Batı'da, Almanya gibi, böyle bir orta sınıfın oluşmadığı toplumlar da vardır. Onun yokluğunda, modernleşme atılımı feodal sınıftan (Prusya'nın Junker'leri) gelmiş, sonuç da demokrasi değil, yukarıdan aşağıya bir otoriter/otokratik kapitalistleşme olmuştur.

Orta sınıfın anlamlı ve etkili bir toplumsal güç olamadığı iki toplumda ise onun rolünü bir biçimde üstlenen *intelligentsia*, geniş köylü kitlelerinin fiili desteğini arkasına almayı başarmış, böylece 1917'de Rusya'da, 1949'da Çin'de, süregiden savaş koşullarının yarattığı yıkımın da yardımıyla komünizm iktidara gelmiştir (Barrington Moore bu iki devrim örneğinde proletaryanın oynadığı rolü önemsemez).

Dolayısıyla Barrington Moore'un odak noktasının kırsal ekonomi, köylü yığınları ve feodal mülk sahibi sınıflar olduğunu söyle-

yebiliriz. Militarizmden bir miktar dem vurmüştür, ama Junker'ler veya Samurai onun için toprak mülkiyetinde aldıkları yer nedeniyle önemli sosyopolitik aktörlerdir. Modernleşme sürecinde Ordu olarak oynadıkları rol ikinci planda kalır.

1973'te bunu okuduğumda kitabı genel olarak çok beğenmiş, kendi yapacağım Türkiye incelemesinde Barrington Moore yaklaşımından da yararlanmam gerektiğine karar vermişim. Nitekim, şimdi ortaya çıkabilen bu kitapta oradan gelen temel yaklaşımlar kendilerini hissettiriyordur. Ama incelemeye o tarihlerde giremedim, çünkü *Birikim* dergisini çıkarma çabası ve başka birçok etken böyle kapsamlı bir kitabın talep ettiği zamanı bana bırakmıyordu.

Birikim 12 Eylül'de kapandı; bir süre sonra üniversiteden ayrıldım. Bir bakıma, gereken "boş zaman"a kavuşmuş gibi oldum. Ama bu da çok süremedi, çünkü ilk yıllarda geçim kaygısı, sonra da İletişim Yayınları'nı kurma çabası söz konusuydu. Ancak gene de, bu sırada yazmak istediğim ve yazacak zamanı bulamadığım kitabı düşünürken, Braudel okumaktan edindiğim bir başka kavramsal çerçeveyi de gözetmeye başlamışım: Türkiye'nin "modernleşme" sürecine belirli "zamansallıklar" içinde bakmak. Bu örnek, "devlet" ile "toplum"un bir türlü "diyalog" kuramadığı bir temele oturuyordu. Öyle bir "diyalog" olmamasının sonucu "emir"lerden örülü bir "monolog" yapan bir "devlet" ve bu "emir"lerden kendini sıyırmaya çalışan bir "toplum" manzarası yaratıyordu. Bu bir süreçti, ama aynı zamanda önemli dönemler dönmüş, değişimlerden geçmiş bir süreçti.

O tarihte bunları düşünürken "uzun-vade"yi Tanzimat'tan başlatmaya karar vermişim, çünkü bu, sürecin bütünü için dengeyi sağlayan "Batılılaşma"nın, yani "medeniyet değiştirme" girişiminin "ilk" değilse de, en belirleyici başlangıç noktası gibi görünüyordu. Bu gene böyle kabul edilebilir. Ama o tarihle kitabı nihayet yazmaya başladığım zaman arasında benim bakışım da bazı değişiklikler olmuştu. Kitaba son şeklini bunlar verdi.

Bunların 12 Eylül döneminden önce ufkuma girmeye başladığını söylüyorum. 12 Eylül Türkiye'de militarizmin doruğuna çıktığı dönemdir. Gene de, Türkiye'de militarizmin ne kadar köklü bir biçimde yerleştirilmiş olduğunu o birkaç yılda değil, sözde "sivile" döndükten sonra geçen yıllarda, bu yıllar içinde o rejimin bir türlü aşılabilmesi olayında daha iyi anladım. Dolayısıyla bu "vade"leri

de askere verdiğim bu yeni yere göre biraz değiştirdim. Başlangıcı Tanzimat değil, Vaka-i Hayriye olarak değiştirdim, çünkü, ilgili bölümde de açıklamaya çalıştığım gibi, öyle bir “hukuki” değişim, bu “askeri” değişim olmadan düşünülemezdi. Öte yandan, yeni Türk ideolojisinin başlangıcını bugüne biraz daha yaklaştırdım ve 93 Harbi’ni temel aldım. Çünkü bugün hâlâ yakamızı bırakmayan “yok olma korkusu”nun her şeyden çok bu olaya bağlı olduğunu görüyorum. Aynı zamanda, Vaka-i Hayriye “askeri” bir olay olduğu veya Sultan Aziz “askeri” bir hareketle hal edildiği halde, bu uzun dönemde Osmanlı toplumunda militarist bir ideoloji veya zihniyetten söz edilemez. Onun için benim “uzun-vade”m, 93 Harbi ile 1908 arasındaki yılları içeriyor.

“Orta vade”yi de biraz değiştirdim: İttihat ve Terakki’nin iktidarda olduğu yıllarla sınırlı tutmaktan vazgeçtim; asker-sivil *intelligentsia*’nın oldukça “rakipsiz” bir biçimde, resmen değilse de fiilen bir “tek parti” dönemi ve hegemonyası yaşattığı 1908-1950 arasını özünde aynı “vade” olarak aldım. Böylece Cumhuriyet’in ilk dönemini bu “diktatörlük” rejimine katmış oldum. Çok partili dönemin başlamasından bugüne kadar geçen zamanı ise bundan ayırdım ve “kısa-vade” ya da “yakın-vade” olarak ele aldım.

Doksanlı yıllarda, Abdülhamid dönemini bir “prelüd” olarak kabul ettiğim, asıl 1908’den başlayan bir “yakın tarih” yazımına başlamıştım. Bu kitabın adı da “Harbiye Marşı”ndan aldığım “Kalla İrfanla”dan gelecekti. Ama üzerinde yeterince fazla çalışmadan o kitabı erteledim ve şimdiki kitaba geçtim. İlk tasarımlar yerine, Barrington Moore’dan gelen karşılaştırmalı bakış daha çekici göründü. Karşılaştırmanın ekseniyse ondaki gibi feodalizm ve toprakta mülkiyet ilişkileri değil, ordunun rolü ve militarist yaklaşımın varlığı olacaktı. Türkiye’deki “modernleşme”de bir orta sınıf olmadığı gibi bir toprak sahibi sınıf, Prusya’nın Junker’lerine tekabül edecek bir güç de yoktu. Öyleyse bir feodal sınıfın varlığını varsaymamız gerekmiyordu. Örgütlü güç olarak, sadece kendine bir ideoloji geliştirebilmiş bir ordu böyle bir girişimi sırtlanabiliyordu. Ordu, Fransa’da Bonapartizm, Almanya’da Bismarkizm, İtalya’da Sezarizm adını verdiğimiz görece “sınıflar-üstü” duruşu benimseyip toplumu güdebiliyordu. Böylece, yetmişlerin başından beri zihnimde evirip çevirdiğim proje nihayet somut bir biçim aldı ve ben de çalışmaya başladım. Bunun uzun bir çalışma olaca-

ğı belliydi. Çünkü şimdi Türkiye'ye Almanya ve Japonya da ekleniyordu.

Ama yalnız onlar eklenmiyordu. Bu konuda *fark yaratan* etkenin bir çeşit aristokrasinin varlığından çok, belirli geleneklere sahip bir ordu, bir subay kadrosu olduğunu görünce, bu durumu daha belirgin biçimde ortaya çıkarmak için, militarizm örneği olarak seçtiğim üç ülkenin yanına birer de “kontrast ülke” koymaya karar verdim. Aynı bölgeden (“kıtadan” da denebilir) bir ülke ya da aynı zamanda benzer bir geçiş yapmış bir ülke ve daha iyisi hem zaman, hem de mekânda yakın bir ülke. Bu ikinci tip karşılaştırmada en çok ilk örnekte rahattım, çünkü Almanya ile İtalya bu koşulları yerine tastamam getiriyordu, ama militarizm konusunda İtalya'nın Almanya ile bir benzerliği söz konusu değildi. Asya'da Japonya'yı Çin'le değil, Hindistan'la karşılaştırmak uygun görüldü, çünkü bu bölgede militarizme en uzak görünen ülke oydu. Zaman içinde çok yan yana sayılmazlardı ama Almanya ile İtalya gibisini bulmak zaten kolay değildi. Üçüncü örnek Türkiye'yi kiminle karşılaştırmalı? Doğusuyla mı, batısıyla mı? Gözü batıda olduğuna göre, İran ya da bir Arap ülkesi, örneğin Mısır'a göre, bir Balkan ülkesi, örneğin Yunanistan bana daha uygun görüldü. Burada da yaklaşık yüz yıllık bir ara var. “Ulus-devlet” kurmakta geciken biziz; buna karşılık öteden beri devlet sahibi olan da biziz. Demek ki ilişki biraz daha çetrefil.

Öte yandan, bu kitapta ben böyle bir uğraşa girmediysem de, Türkiye'yi Ortadoğu'nun Müslüman toplumlarından biriyle kıyaslamak da ilginç sonuçlar verecektir. “Benzerlik”ten çok “benzemez”liği ortaya çıkarsa dahi...

Bu plan tabii okuma yükünü artırdı. Bundan yana bir şikâyetim olamazdı zaten, çünkü bu sayede ben de daha çok şey öğrenecektim. Kitabın çatısını bu şekilde kuruncaya kadar, saydığım ülkelerin tarihleri konusunda herhangi bir uzmanlığım söz konusu olmamıştı.

Tabii böyle bir kitabın başında, “modernleşme”nin erken örneklerinden, kapitalizme ve demokrasiye geçişin burjuvazi öncülüğünde gerçekleştiği Britanya, Birleşik Devletler ve Fransa'dan konuya girmek gerekiyordu. Bu da alanı iyice genişletecekti. Ama onlara daha çok bir “giriş” kapsamında değinmek yeterli olacaktı ve zaten bu ülkelerin tarihlerini ötekilerden daha iyi biliyordum.

Sonuçta, evet, konunun ele alındığı matris genişledi; ama bu, benim bu alanlara özgün “teorik” katkıda bulunduğum anlamına gelmiyor, tabii. Böyle bir amacım da olamazdı. Bütün bu örnekleri, Türkiye’nin özel durumunu, benzerliklerini ve farklılıklarını daha iyi netleştirerek göstermek için ve o kapsamda inceledim. İnsanın başka ülkelerin tarihleri konusunda “özgün katkıda bulunan otorite” olması çok zor bir şey – “imkânsız” değilse. Galiba çok gerekli de değil. Ne Almanların ne Hintlilerin, ne de bu kitapta ele alınmış öteki ülke yurttaşlarının, kendi tarihlerini iyi öğrenmek için bana ihtiyaçları var. Hepsi yeterli sayıda ve yeterli nitelikte tarihçilere sahip. Dolayısıyla benim burada yaptığım bu tarihçilerin arasında erişebildiklerimden, okuyabildiklerimden çıkardığım mümkün olduğu kadar uyarlı ve tutarlı özetleri bunların o kadar iyi bilinmediği Türkiye’de ilgili okurlara sunmak. Ama Türkiye üstüne bölümlere gelince, burada bazı yeni ve farklı görüşler geliştirebildiğimi ve en azından tartışılmaya değer bazı tezleri ortaya attığımı söyleyebilirim (yukarıda değindiğim dönemlendirme gibi).

Pek çok kitabın “önsöz”ü, adına rağmen, en son yazılan kısımdır. Ben de bu kısmı yazmaya en başta girişmiş değilim, ama şimdi şunları yazarken tünelin ucunun görüldüğünü, işin yarısından fazlasının tamamlandığını söyleyebilirim (umarım yanılmıyorumdur). Bu çalışma 2000 başlarında başladı ve şimdi 2011’i bitirmeye yaklaştık. Bu arada Türkiye gene bazı ciddi dönemeçlerden geçti veya belki kısmen geçebildi. Zorlu yıllardı bunlar, çünkü bazı temel yapıların belirli bir değişim geçirdiği, sahiden değiştiği yıllardı. Değişim, toplumları zorlar.

2011 yılında Türkiye’ye, gözlemlediğim, kimi zaman belki küçük bir parçası da olduğum olaylara bakarken ve bunlardan bir “değerlendirme” sayılacak sonuçlar çıkarmak isterken, bütün bu *modernleşme* sürecini son derece sancılı ve sorunlu bir süreç olarak görmeden edemiyorum. Dünyada hiçbir toplum kendi tarihini “idilik” koşullarda inşa etmiyor. Herkesin işi zor. Ama bu eşitlik, tam bir eşitlik değil. Orwell’in bazı hayvanlarının “daha eşit” olması gibi, bazı toplumların *modernleşmesi* daha zor, daha ağır koşullar içinde gerçekleşiyor veya tam olarak da gerçekleşemiyor.

Tarihte falan toplumun izlediği yolun “normal”, ona benzemeyenlerin yolunun “anormal” olduğunu düşünenlerden değilim. Ama toplumların başarılı görünen eylemleri, vardıkları sonuçlar

başka toplumlar için de model olabiliyor, zaten sık sık oluyor. Bununla birlikte, o başka toplumlar, model aldıkları toplumun bulunduğu noktaya varmakta, onunla aynı avantajlara sahip olmayabiliyor. Bu çerçevede bazı girişimlerin ötekilerden zorlu geçtiğini söylüyor ve Türkiye'yi de zorlananlar arasına katıyorum. Bu "zorlanma"nın nihaî açıklaması da girişimin *hangi koşullarda* başladığına, *hangi özneler tarafından* yürütüldüğüne, buna benzer etkenlere bakılarak yapılabilir.

Toplumların üzerinden yürüdüğü "tarihî güzergâhlar" için "normal" gibi sıfatlar kullanmanın yanlış olduğunu düşünüyorum, çünkü bazı toplumları "normal" kabul edeceksek, otomatikman, bazılarını da "anormal" saymamız gerekecek. Bunun sadece bir "political correctness" sorunu olduğunu, öyle demekle "ayıp edeceğimizi" düşünmüyorum; teorik olarak yanlış olduğu için böyle sıfatlardan kaçınmak gerek. Bir şekilde "teleolojik" düşünceye kaymıyorsak, yani tarihi aşkın bir amaç çerçevesinde düşünmüyorsak, bir gelişme biçimine "normal", ona uymayana da "anormal" demek, yanlış bir şeydir.

Öte yandan, dünya tarihinde, böyle sıfatlar kullanmamızı kolaylaştıran, hattâ kullanmaya zorlayan durumlar da yok değil. Bunu kitabın başında açıklamaya çalışayım.

"Normal/anormal" gibi açıkça bir değer yargısı içeren bir terminolojiyi bırakıp daha nötr görünen (ama her şey gibi o da kolayca bir değer yargısına dönüştürülebilir) "organik" gibi bir nitelemenden gidelim. Bundan kasıt şöyle bir şey: Az sonraki giriş bölümünde göreceğimiz gibi bazı toplumlar (yani, İngiltere, Amerika ve Fransa) gelişmelerinin bir aşamasında, bir "burjuva devrimi"nin doğal olarak ortaya çıktığı ve başarılı da olduğu bir noktaya gelmişler. O zamana kadarki gelişmelerine baktığımızda bunların kendi koşullarıyla uyumlu bir gidiş gösterdiğini görüyoruz. Doğal bir nedensellik var ve bu nedensellik zinciri bir burjuva devrimine yol açıyor; bu devrim olduktan sonra da toplum gene o olayla uyumlu olarak yoluna devam ediyor. "Organik" gelişme derken böyle bir şeyi anlatmak istiyorum.

Şu aşamada böyle bir olayın olduğu toplum "normal", olmayanlar ise "anormal" diyecek bir durum yok. Herkes "normal" aslında. Belirli bir toplumsal matris içinde belirli nedenler mantıken uyumlu oldukları belirli sonuçlar üretiyorsa, her şey "normal", ol-

ması gerektiği gibi. İngiltere'deki koşulların neredeyse hiçbirine sahip olmadığı halde, Portekiz'de bir "burjuva devrimi" olsa, bu açıklanamaz bir durum olurdu ve asıl o zaman Portekiz'e "anormal" demek gerekirdi.

Gelgelelim, "burjuva devrimi" dediğimiz olay son derece önemli bir olay ve kendisinden de önemli olduğunu söyleyebileceğimiz bir dizi yeni gelişmeyi (sonucu) tetikliyor. Sermaye birikimi oluyor ve üretkenleşiyor; sanayileşme yayılıyor; toplum güçleniyor vb.

Bunlar, aynı gelişmenin yaşanmadığı, aynı sonuçların su yüzüne kendiliğinden çıkmadığı birçok toplumdaki görülüyor, gözleniyor; onlar bu olguların olumlu, istenir şeyler olduğuna karar veriyorlar. İstenir şeyler, ama kendi kendilerine olmuyorlar. O zaman, bunları beğenen toplum kendisi de bunlara sahip olmak için bir şeyler yapmaya başlıyor. "Bir şeyler yapmak" ne demek? Gidişata "müdahale etmek" demek. X toplumundasınız, burada genel gidişe, statükoya müdahale etmezseniz, Y toplumunda gördüğünüz şeylere sahip olmayacağınızı anlıyorsunuz ve bu gidişe müdahale ediyorsunuz.

Birinci tipolojiye "organik" gelişme diyeceksek, buna ne diyeceğiz? Ne anlatmak istediğimizi bildikten sonra, ne desek olur. "Güdümlü" ya da "güdülenmiş" gelişme diye bir şey öneririm – biraz da kontrastın altını çizmek için.

Şimdi "güdülemek" için yapılanların, amaçlanan hedefe varmak için en isabetli şeyler olup olmadığı, tamamen ayrı konu. Bu benimsenen yöntemler yelpazesi dünya tarihinde büyük bir genişlik ve çeşitlilik gösteriyor. Ama bu, şimdi üstünde durmak istediğim konu değil. Yöntemlerin isabetini uzun uzun tartışırız – zaten çok tartıştık ve çok tartışacağız. Şu anda, "güdümlü" gelişme kavramı üstünde anlaşmaya varalım.

Bu çerçevede, "organik" dediğimiz kategoriye giren toplum sayısının çok az, "güdümlü" tarafında duranlarınsa neredeyse bütün dünya olduğunu görüyoruz. Bu sayısal denkleme baktığımızda, benim reddettiğim terminolojiyle bunu bağdaştırınca, "organik" olanların aslında "anormal" olduğunu söylemek de mümkün. Ama anlaşılır nedenlerle, o toplumların ürettiği yeni biçimler geri kalan dünyaya model olmayı başarmış ve böylece dünyanın geri kalanına bunlara erişmek üzere seferber olmuş, yani "güdülenmiş".

Burada bir küçük soruna daha bakalım: Bu “güdülenme”ye bildiğimiz bir “yarış” gibi bakmamalıyız. Yani, dünya ülkeleri bu “organik” toplumlara bakıyor, “Biz de onlar gibi olalım,” diyor, yarışın “start tabancası” patlıyor ve herkes “finiş”e doğru koşuyor... Böyle değil elbette. Kimi o hedefi daha önce, kimi çok daha sonra görmüş (burada fiziksel yakınlığın etkisi var). Kimi “Onlar gibi olalım,” sonucuna varıncaya kadar uzun uzun düşünmüş, kimi hiç düşünmeden koşmaya başlamış, ayrıca kimi hızlı koşuyor, yani bu türlü kıyamet kadar ikincil, üçüncül etken var.

Ama sorun “Koşmaya ne zaman başladık?” sorunu da değil. Hangi yapıyla başladık? Kaç kiloyduk? Daha önce hiç koşmuş muyduk? Akciğerimiz, pankreasımız uygun mu kalkıştığımız işe? “Uygun” değilse, niçin değil? Ne yapmalıyız ki uyum gösterebilir – bütün bünye?

“Onlar gibi olalım,” derken ne gördünüz, neye sahip olmak istiyorsunuz, bu da ayrı ve çok önemli bir konu. Tank, tüfek mi, fabrika mı sizi cezbeden, yoksa hukuk devleti, parlamento işleyişi gibi şeyler mi? Bu kitabın baş aktörlerinden Almanya ve Japonya, belirli bir zaman farkıyla, birinci “set”teki hedeflere ulaştılar. İkinci “set”e ulaşmaları kolay olmadı, çünkü zaten başlangıçta istenmedi. Bunlar hâlâ dünyanın ortaklaşa bilincinde yeteri kadar net değil.

Yani, ben kendi perspektifimden bakarak “Almanya 1945’e kadar Avrupalı olmadı,” türünden bir cümle kurarken, Tunus’tan ya da Tayvan’dan bakan biri de Almanya’yı ezeli bir Avrupalı olarak görebilir.

Bu konulara girince, ister istemez, “değerler” alanına da adım atmış oluyoruz. Yukarıda, “doğru yöntem” seçme ya da seçememenin apayrı bir konu olduğunu söylemiştim. Neye göre doğru seçme? Bu da “değerler”den bağımsız konuşulacak bir şey değil.

“Militarizm” konusu işte bunun için önemli. Çünkü o da gelip bu “doğru yöntem” sorunsalına bağlanıyor. Modernleşme sürecini başlatan ve sırtlanan gücün ordu olması, bunu sorunlu bir süreç haline getiriyor. Kullandığımız yöntem ya da araç kendi doğasına uygun sonuçlar verir, doğasında olmayan sonuç veremez. Ordular ya da militarist ideoloji “demokratik” değildir; olduğunun bir örneği dünya tarihinde görülmemiştir. Türkiye de bu kuralın bir istisnası olmamıştır. 21. yüzyılın ilk on bir yılını devir-

mek üzere olduğumuz şu günlerde de, Türkiye, yabana atılmayacak birçok başarısına rağmen, demokrasi sorununu çözmekte, yani nüfusuna gerçek bir demokrasinin imkânlarını sunmakta başarılı olmamıştır.

Bu iki önermeyi yan yana getirdiğimizde bir “neden-sonuç” ilişkisi kurmuş oluyoruz: Türkiye bugün de demokrasi sorununu çözememiştir, çünkü modernleşmeyi ordu eliyle yürütmek zorunda kalmıştır ya da biraz değiştirerek söylersek, çünkü olgunlaşan başka güçler bugünlere kadar bu misyonu ordunun elinden almamış veya alamamıştır (tabii ordunun onu *vermeye* razı olup olmadığı da ayrı konu).

Ancak, yukarıda söylediğim gibi, benim bu kitabı tasarladığım yıllarla, okumalarım ya da yazmasına başladığım yıllarla şimdi bulunduğumuz nokta arasında birçok şey değişti. Başlıca değişim ordunun siyasette oynadığı rol üzerinde gerçekleşti. Bir mücadele oldu ve bu rol azaldı; ordu, 20. yüzyıl sonuna kadar bulunduğu yerden geriledi. Bugün de, bu sürecin belirli bir sonuca vardığını, “tamamlandığı”nı söyleyemeyiz, ama süreç başladı ve bazı değişimler şimdiden gerçekleşmiş gibi görünüyor.

Siyasi olayları açıklamaya çalışırken, “iç” ve “dış” diye ayırdığımız “dinamik”lere başvururuz. Bunlardan birinin ya da öbürünün rolünü abartma eğiliminde olanlarımız vardır. “Soğuk Savaş”ın bitmesi, dediğim bu sonucun “dış dinamik”le açıklanması olabilir. Sovyetler ve komünizm tehdidinin ciddiyetini kaybetmesi, Amerika ve Avrupa’nın, yani Batı dünyasının kendi cenahında gerçekleşen “askerî darbe” tipinde olaylara gereği gibi bakmasına, bunları hoş görme yükümlülüğünden vazgeçmesine yol açtı. Bu zamana kadar hiç esirgenmeyen bu dış desteğin kalkması Türkiye’de Silâhlı Kuvvetler’in 1960’tan bu yana bir çeşit gelenek haline getirdiği darbeciliği en azından yeniden gözden geçirmesine yol açtı. Böylece 28 Şubat “postmodernizm”e uymak durumunda kaldı. Ama 2000’lerde “git” deyince gitmeyen bir sivil hükümet çıkınca o kadari da yapılamadı. *Yapmak* için çalışılmadı değil; tersine, hem de çok çalışıldı, ama olmadı. Demek ki bu evrede bu eylemin ciddi engelleri var.

Bunları söylediğimiz zaman söz konusu olayı öncelikle dünya konjonktürünün değişmesiyle açıklıyoruz. Bu yanlış değil, ama bence yeterli de değil. Ele aldığımız süre içinde Türkiye’de gerçek-

leşen değişimler hiç olmamış gibi yalnız dış dinamiklere bakmak en azından Türkiye'ye ve yıllardır burada verilen demokrasi mücadelesine bir haksızlık olur.

Burada olan önemli gelişme sanırım burjuvazi içinde görüle gelen değişimdir. Bir süreden beri bir "Anadolu burjuvazisi"nden söz ediyoruz. Denizli, Kayseri, Gaziantep, Malatya gibi bazı kentlerde oluşan ve dikkat çeken sermaye yoğunlaşmalarını konuşuyoruz. Konuşuyoruz ama bu gelişmeler hakkında bilgilerimiz hâlâ çok yetersiz ve puslu. Bilimsel araştırmalar daha yeni yeni başlıyor. Olayın niceliksel yanı da, niteliksel yanı da belirsizliklerle dolu.

Ama sosyolojik, ekonomik, ideolojik ve politik, bütün bu düzeylerde böyle yeni bir gelişmeyle karşı karşıya olduğumuzu seziyoruz. Demek ki, bir hayli gecikmiş olsa da, bu ülkede burjuva sınıfında ciddi bir niceliksel yayılma ve varlığında niteliksel bir sıçrama oldu ve bu varlık siyaset düzeyine de etkilerini yansıttı. Türkiye askerî darbelerin olağan sayıldığı veya hattâ bir kesimin sevinciyle karşılandığı bir toplum olmaktan uzaklaşıyor. Ama sorunun yalnız bu sınıfsal olguyla sınırlı olduğunu da sanmıyorum. Gene, dünya dinamikleriyle iç içe geçmiş olarak, bilgisayar temelinde, geleneksel içedönüklüğünü, dünyadan kopukluğunu aşmaya başlayan bir Türkiye biçimleniyor. Anadolu'nun "yeniyetme" iş-adamları "Gümrük Birliği" işlemeye başlayalı beri Avrupa'yla verimli bir koordinasyon içinde çalışmaya girdiler ve bu yeni uluslararası ilişkiden memnunlar. "Bu sayede çok şey öğrendik," diyorlar. Öte yandan, Avrupa dışında da, Türkiye'den işadamlarının gitmediği yer kalmadı dünyada. Bunların yanı sıra, gençler, öğrenciler, daha birçokları dünyayı izliyor, kendi sonuçlarını çıkarıyor, geziyor, görüyorlar. Dünya üniversitelerinde akademik diaspora olarak çalışan Türklerin de sayısı çoğalıyor. Hâlâ aksayan çok şey var, hâlâ bu değişim çoğumuzun istediği hıza veya genişliğe erişemiyor, ama olanları azımsamak veya küçümsemek doğru olmaz.

"Git" deyince gitmeyen bir sivil hükümetten söz ettim. Onun böyle yapabilmesinin de bu gelişmelerle sıkı bağları var tabii. Dış dünyadan olduğu kadar iç dünyadan gelen mesajlar da, bu hükümete, muhtıra geldi diye iktidarı bırakıp gitmeme güvenini vermiş olmalıdır.

Türkiye'de demokrasinin yavaş yavaş yerleşmesinde "dış dinamikler" in oynadığı rolden söz edilince, pek çok kişinin aklı-

na İkinci Dünya Savaşı'nın ardından "çok partili rejim"e geçiş örneği gelir. Bu olayın uluslararası konjonktürün etkileriyle gerçekleştiği önermesini kolay kolay reddedemeyiz. Nazizm ve Faşizm karşısında Demokratik (Liberal) Dünya büyük bir zafer kazanmıştı ve bu cephenin önderleri bu değerleri bütün yeryüzünde egemen kılacak herhangi bir varlık göstermeden dağılan Cemiyet-i Akvam'ın yapamadıklarını yapacak uluslararası bir örgüt kurmaya karar vermişlerdi. Bu örgüte o dönemde katılmak için demokrasiler arasına girmek gerekiyordu. Böyle bir kararı vermek, burada, "tek parti rejimi"nin başında oturan İsmet İnönü için cesaret gerektiriyordu – sonraki seçim sonuçlarının gösterdiği gibi. İsmet İnönü bu cesareti gösterdi ve bu kararı verdi. Yapılan ilk serbest seçimde de iktidarı terk etmek zorunda kaldı.

"Birleşmiş Milletler"e girmek önemliydi ama Türkiye bundan çok onun kadar heyecan yaratmayan Cemiyet-i Akvam'a da girme kararı vermişti. Bugünkü izolasyonist-milliyetçiler durmadan "Sèvres" lafı eder; onunla bizzat mücadele etmiş olan Atatürk ve İnönü ise bu anlamda "izolasyonist" bir politika uygulayarak uluslararası kurumların dışında kalma yolunda irade göstermemişlerdir. "Batı karşıtlığı" hiç yapmamışlardır.

Bu süreçte, *içeriden* gelen bir baskı, belirgin bir hareket yoktu. O günlerin koşullarında böyle bir şey zaten düşünülemezdi. Gelgelelim, bu olayların "iç dinamik"le hiç ilgisi olmadığını düşünmemiz de gerekiyor mu? Türkiye toplumu bu yeni düzene, seçime vb. bu kadar kolay, arızasız geçebildiyse, bu, onun da içinde böyle bir sistemle bağdaşacak mekanizmaların varolduğu anlamına gelmez mi? "Yukarıdan" veya "dışarıdan" geldiği tespitinde bulunduğumuz birçok şeyin toplum tarafından alınmasında bir hazırlıksızlık ve sonra da bir hazımsızlık yaşandığını gözlemlemiştir. Türkiye'nin gidişinde "hazırlıksızlık" ve hazımsızlık" toplumda değil, daha çok bu yeni sistemin kurulmasında önyak olmuş seçkinlerde patlak verdi. Seçimle iktidara gelen Demokrat Parti'nin de demokrasi kültürünü iyice sindirmiş olduğunu iddia etmek doğru olamaz. Ama iktidarı seçimle kaybeden tarafın gösterdiği hırçınlık dozu bayağı yükseklerdeydi ve Silâhlı Kuvvetler'in gerçekleştirdiği 1960 darbesi bunun doruk noktası oldu – Türkiye tarihinde yeni bir dönemin, bir bakıma "darbeler döneminin" kapısını açtı.

Dolayısıyla, birtakım toplumsal olayların oluşum süreçlerini inceledikçe bazı kritik anlarda gördüğümüz etkenleri, sanki aralarında *türsel* bir fark varmış gibi, ayrı ayrı dinamiklerle açıklamak, buna teorik bakımdan çok geçerli ya da inandırıcı görünmüyor. Bunun bütün dünyayı birbirinden ayrı, su geçirmez birimler olan *ulus-devletler* (daha doğrusu, “öyle sayılan” toplumlar) bakış açısının bizlere empoze ettiği bir yanlısıma olarak yorumluyorum. Ama tabii bu “iç ve dış” mekanizmaların birbirine gittikçe daha fazla yaklaşması ve aralarındaki “ayrım”ın gittikçe anlam kaybetmesi de sonuçta *tarihi* bir olay. İpek Yolu ve Baharat ticareti zamanı, Vasco da Gama ve Colombo sonrası, 19. yüzyıl sonu ve Sanayi Devrimi ve nihayet şimdi içinde bulunduğumuz koşullar... Bunların hepsinin ayrı etkililik dereceleri var. Her birinden sonra da, “uluslararası” diye tanımlayacağımız etkenlerin biraz daha “ulus içi” bir özellik edindiğini görüyoruz. Soğuk Savaş’ın bitimine kadar “iki kutuplu” diye betimlediğimiz dünya, bu yeni dönemde bir yandan “küreselleşme” dediğimiz süreçle birlikte standardize oluyor, bir yandan da yeni yeni merkezler ortaya çıkabiliyor. Şu sıra Asya’da yıldızı parlayan Çin ve Hindistan önümüzdeki dönemde etkili merkezler olmaya aday.

Yeni Dünya konjektürü

1989 yılında *Türkiye, Sosyalizm ve Gelecek* adlı bir kitap yazmış, yayımlamıştım. Bunun çıkışı 1989, ama Berlin Duvarı’nın yıkılmasından birkaç ay öncedir. Çeşitli yazılarımda Sovyet-tipi bir sosyalizmin geleceği olmadığını söylemiştim, ama “geleceği olmama” olgusunun bu tarihte ve bu biçimde patlak vereceğini tahmin etmeme imkân yoktu tabii. Bu, bütün dünya için büyük bir sürpriz oldu.

“Üçüncü Dünya” teriminin sıkça kullanıldığı bir dönemdi. O kitapta, “Birinci” ve “İkinci” içinde bulunmadığına göre, otomatikman “Üçüncü” içinde sayılan bazı ülkelerin buradan demir almış olduğunu ve “Birinci”ye doğru aslında epey uzun yolun ilk adımlarını atmaya başlamış olduklarını yazmıştım. Çin Halk Cumhuriyeti o sıralar “İkinci” içinde yer alıyordu. Benim bu saydıklarım arasında, Asya’dan öncelikle Hindistan vardı; Kore, Tayvan vb. onu izliyordu. Afrika’dan yalnız Güney Afrika’yı bu matris içinde görebiliyordum. Güney Amerika’daysa aday daha çok-

tu: Meksika, Brezilya, Arjantin, Şili, Uruguay. Türkiye'yi de burada görüyordum.

Böyle bir sınıflandırma yaparken elbette ekonomik gelişme düzeyini hesaba katıyordum ama yalnız ona göre hesap yapmıyordum. Bu ülkelerin bir demokratik temeli, demokrasiyi içerebilecek bir demokratik kültürü olup olmadığına da bakıyordum. Bazıları o yıllarda diktatörlük rejimlerinden yeni sıyrılıyorlardı ama tereddütsüz “demokratik” denecek bir halleri yoktu; bazılarında diktatörlük değil ama kökleşmiş *otoriter* rejimler hüküm sürüyordu. Türkiye'yi de bunlar arasında sayıyordum.

Dediğim durumun gerçekleşmesini, yani “Üçüncü”den çok “Birinci”ye yakın bir yere gelinmesini (onun tam içine girilmese de) aslında öncelikle “ekonomik” değil, daha çok “siyasî” ölçüte bağlı olarak düşünüyordum.

Bugün bu dediğim şeyler sonuçlanmaya çok yaklaştı, sanırım. Henüz kimse “orada” değil, ama bu saydıklarım oraya bayağı bayağı yaklaşmış durumda. Örneğin Rusya’dan herhalde çok daha yakındalar.

Türkiye’nin bu yolda başlıca handikapı, yükü, hörgücü, her neyse, hele 12 Eylül’den sonra, militarist yapısıydı. Bu bürokratik-muhafazakâr yapı, toplumun sahip olduğu birçok potansiyelin gerçekleşmesine engel olduğu gibi, ülke içi huzurun da kurulmasını önlüyordu. Daha somut bir biçimde, örneğin Avrupa Birliği gibi bir hedefin Türkiye için geçerli olmasına meydan vermiyordu. Silâhlı Kuvvetler, Özal’ın bu adaylık sürecini ciddileştirmesinden itibaren, Avrupa’ya yaklaşma çabasını baltaladı, sabote etti. Bir generalin bunu reddediş biçimini hatırlıyorum. “Ordu AB’yi baltalamıyor,” yollu bir şey söylemiş ve eklemişti. “Öyle yaptığını söyleyeni Allah çarpmazsa biz çarparız!” AB’ye girmeye de, herhangi bir medeniyete girmeye de bu “çarpma” üslûbunun engel olduğunu o generale anlatabilmek herhalde mümkün değildir.

Gene aynı bağlam içinde, Türkiye’nin AB üyeliğini tartışmak üzere Bonn’da gittiğimiz bir toplantıda, bir Alman gazetecinin, “Lafı uzatmayalım, dolandırmayalım. Bu ‘askerî demokrasi’nizle siz nasıl AB’ye gireceksiniz?” diye sormasını da unutmam mümkün değil.

Bu “vesayet” rejiminin değişmeye başladığı bir dönemde yaşıyoruz. 2011 sonuna gelirken Ordu’nun siyasî hayat içinde durduğu

yerde önemli değişimler oldu. Bunlar, Türkiye'nin rejiminin normalleştii yolunda güçlü umutlar veriyor. Hattâ ben de, bu kitabımla ilgili olarak, "Acaba bu kitap geç mi kaldı?" diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Çünkü bunun bir gizlisi saklısı yok, ordunun bu yerine karşı demokratik mücadeleye omuz vermek için yazdım bu kitabı. Türkiye'de ve dünyada militarizme karşı "nesnel" olmaya çalıştım ama "tarafsız" olmak gibi bir kaygım hiç olmadı. Açık bir şekilde, *tarafım*.

Evet, bazı çok önemli değişiklikler oldu. Ama, sözgelişi, Silâhlı Kuvvetler hâlâ Savunma Bakanlığı'na bağlı değil. Sözgelişi, "vicdani red" sorunu çözülmüş değil. Daha pek çok alanda askerin alışlagelmiş önceliğine meydan okuyan kimse çıkmıyor.

Bu rolün değişmesini istemeyen, bu "askerî demokrasi"yi her şeyin garantisi gibi gören siviller var, en önemlisi. Birey olarak varlar, kurum olarak da varlar – örneğin Yargı.

Demek ki kitap geç kalmamış.

Bununla, bu "önsöz"ü burada kapatayım. "Sonsöz"de de söyleyeceklerim olacağına tahmin ediyorum.

2011